

מכון הדר

MECHON HADAR

על הדדיות וברית ביחסי הנהגה ועם

ר' אביטל הוכשטיין – hochstein@hadar.org

פרשת אמור, תשע"ז

פרשתנו עוסקת באחריות הקהל לשימור המרחב הציבורי. אחריות זו בונה בסופו של יום הדדיות וברית בין העם למנהיגיו.

רובו של ספר ויקרא מעמיד במרכזו את אהרון ובניו ולצדם את משה, כפעילים המרכזיים האחראים על עבודת הקודש ועל המוסד הציבורי שבו זו מתנהלת - המקדש. מתוך כך, היינו מצפים שמשפחת הכהונה תהיה מופקדת ואחראית גם על המרחב הציבורי שבו ובכלל. ואולם, פרשתנו מלמדת כי האחריות על מרחב זה אינה נחלתם של הנהגה או משרתי הציבור בלבד. למעשה, קיימת תלות הדדית בין הנהגה ושליחי הציבור לבין הקהילה בשמירה על המרחב הציבורי ועל אופיו.

**פרשתנו עוסקת באחריות
הקהל לשימור המרחב
הציבורי. אחריות זו בונה
בסופו של יום הדדיות
וברית בין העם למנהיגיו**

פרק כד בספר ויקרא מתאר שני טקסים קבועים שהתקיימו במקדש, הקשורים לשני אלמנטים חשובים בו: נר התמיד ולחם הפנים. במבט ראשון נראה שמדובר בעניינים הנוגעים לכוהנים בלבד, אולם עיון נוסף מגלה כי בשני המקרים מדגישים הפסוקים את מעורבותם של ישראל כולם. אם כן לפנינו תופעה שבה מרחבים מקדשיים הם מרחבים בהם ישנה אחריות כלל קהילתית, וזאת במקדש ובקודש. תופעה

זו מתגלה בפסוקי פרשתנו גם בהקשרו של זמן מקודש.

א. שמן למאור – צו את בני ישראל

ויקרא כד, א' – ד'

וַיְדַבֵּר ה', אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. צו אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כִּתִּית – לְמֵאֹר:
לְהַעֲלֹת נֵר, תָּמִיד. מִחוּץ לְפָרֶכֶת הָעֵצִת בְּאֵהָל מוֹעֵד, יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן מֵעֶרֶב עַד-בֹּקֶר לִפְנֵי ה'
– תָּמִיד: חֲקַת עוֹלָם, לְדֹרֹתֵיכֶם. עַל הַמְנִרָה הַטְּהֵרָה, יַעֲרֹךְ אֶת-הַנְּרוֹת, לִפְנֵי ה', תָּמִיד.

הפסוקים מתארים את עבודת הכהן, אשר מדליק מדי יום את המנורה מחוץ לפרוכת העדות.¹ באופן מעניין, בפסוקים שלפנינו הנמענים הם דווקא ישראל, ולא אהרן: "צו את בני ישראל". עבודת הכהן מתוארת כחלק ממה שנעשה ומתאפשר לאור הצו אל ישראל, אולם פרשייה זו ממוענת אל קהילת ישראל.

קיים קשר בין הצו אל ישראל לבין עבודת הכהן של עריכת נר התמיד: עבודת הכהן מתאפשרת בזכות מה שנלקח אל משה מאת ישראל: "צו את בני ישראל, ויקחו אליך שמן זית זך כיתית – למאור: להעלות נר, תמיד מחוץ לפרכת העצת באהל מועד, יערך אותו אהרן" (פסוקים ב'-ג') וכו'. השמן נלקח אל משה, וכך יכול אהרון להדליק את הנר.

תלות זו של אהרון ומשה בישראל מתרחבת בתיאור שבתלמוד הבבלי:
"צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך - אמר רבי שמואל בר נחמני: אליך – ולא לי, לא לאורה אני צריך" (תלמוד בבלי מסכת מנחות דף פו עמוד ב).

מתברר כי מי שזקוק לאור הוא משה, ולא האלוהים. בכך הופך המדרש את המנורה לבעלת משמעות בראש ובראשונה במרחב האנושי, על אף שמקומה הוא במקדש, בית האלוהים. יתירה מזו, מקור

¹ "תמיד" משמעו בהקשר זה לא באופן תמידי אלא באופן קבוע, כלומר – הנרות הודלקו מדי יום.

השמן הקהילתי מחד, והיותו של משה זה שזקוק לאורה, הופכים את העיסוק בנר התמיד לכאלו שתפקידם לכונן בראש ובראשונה קשרים אנושיים.

כך מתעצב ומתבסס קשר מעגלי ודו-כיווני בין כהני המקדש לבין העם. על פי רוב, כשהדבר נוגע לעבודת המשכן והמקדש, הקשרים שבין העם למנהיגיו או שליחיו הם חד-כיווניים: העם תלוי במנהיגיו הכהנים לשם עבודת המשכן. ואולם, הדרישה לשמן מאת בני ישראל – "צו את בני ישראל" – אשר נוספת לה ההבהרה התלמודית כי אורה בא להגיב לצורך האנושי של ההנהגה, הופכת את הקשר של העם עם מנהיגיו לכזה שיש בו תלות הדדית. העובדים במקדש תלויים בישראל על מנת שיספקו את האור שבו. כך מאורגנת עבודת המקדש באופן היוצר הדדיות, ואולי אף שותפות.

ב. לחם התמיד – מאת בני ישראל

דבר דומה מתגלה ביחס ללחם המקדשי² הנידון מיד בהמשך הפרק:

ויקרא כד, ה' – ט'

וְלִקְחֶתָּ סֶלֶת וְאֶפֶיֶת אֶתָּה שְׁתִּים עֶשְׂרֵה סֵלֹת ... בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִת יַעֲרֹכְנָו לִפְנֵי ה' תָּמִיד
מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: וְהִיְתָה לְאֶהָרֹן וּלְבָנָיו וְאֶכְלָהּוּ בְּמִקְוֹם קֹדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קִדְּשִׁים הוּא
לוֹ מֵאִשֵּׁי ה' חֶק עוֹלָם:

גם במקרה הזה מעורבים בני ישראל כולם, והלחם הנאכל כולו על ידי הכהנים, הוא "מאת בני ישראל". פעם נוספת מתעצב קשר מעגלי והדדי של תלות בין הכהנים לישראל.

לחם הפנים מעניין באופן נוסף: זהו אוכל מקדשי אף שהוא איננו מוקרב, אפילו לא בחלקו; למעשה,

² לחם זה מכונה לעתים לחם הפנים, כמסמל נוכחות אלוהית (שמות כה, ל'; לה, י"ג; לט, ל"ו) או לחם התמיד (במדבר ז, ז). כפי שראינו לעיל, המשמעות אינה לחם הנמצא שם בכל עת, אלא לחם המונח שם בקביעות, שוב ושוב. שני השמות משולבים בתיאור בשמות (כה, ל'): "לחם הפנים לפני תמיד".

על אף שהוא מונח לפני ה', הוא נאכל כולו על ידי הכהנים.³ הוא איננו קרבן אלא ברית. תפקידו מוגדר כך בפסוקים, הוא ניתן מאת העם כולו, מאת הקהילה כולה: "מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עִוְלָם: והיתה לאהרון ולבניו ואכלוהו". נדמה שהלחם ניתן כברית בין העם לשליחיו, בין בני ישראל לבין הכהנים המשרתים בקודש. שוב, מעורב העם במרחב הקודש, הפעם בכך שהלחם ניתן "מאת בני ישראל", ומעורבות זו מעצבת את מערכת היחסים האנושית, שכן הלחם שאוכלים הכהנים מקורו ישראל, הפעם כל זה תחת הכותרת של ברית.

כך, לקראת סוף ספר ויקרא, אנו מוצאים משימות בסיסיות שהאחריות עליהן היא על ישראל, על הקהילה כולה, וזאת בניגוד לרוב משימות ספר ויקרא המוטלות על משה או על אהרון ובניו. אחריות העם כולו לשימור המרחב במשכן, אוכל ואור, מעשה שכאמור הופך את המרחב המקדשי למרחב של שיתוף, גם תורמת לעיצובן של מערכות היחסים האנושיות שבין העוסקים בקודש לבין העם באופן הדדי.

ממד נוסף ראוי לתשומת לב ביחס ללחם הפנים. ממד הברית שבלחם מתעצם באמצעות העת שבה עסוק בו הכהן: הלחם מוחלף מדי שבת, "בְּיֹמֵי הַשַּׁבָּת בְּיֹמֵי הַשַּׁבָּת יַעֲרֹכְנוּ לִפְנֵי ה' תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עִוְלָם", שבת שהיא בעצמה כידוע "ברית עולם", כאמור: "וְנִשְׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עִוְלָם" (שמות לא, ט"ז). כך הופך לחם הפנים להיות ברית עולם לא רק בתוך המרחב האנושי, בין ישראל למשרתיו, אלא גם ברית עם האלוהים.

³ בניגוד למשל לתיאור בספר במדבר: "ובְּיֹמֵי הַשַּׁבָּת – שְׁנֵי-כִבְשִׂים בְּנֵי-שָׁנָה, תְּמִימִם; וּשְׁנֵי עֶשְׂרִים, סֶלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן--וְנִסְכּוֹ. עֶלֶת שַׁבָּת, בְּשַׁבְּתוֹ, עַל-עֶלֶת הַתָּמִיד, וְנִסְכָּה" (במדבר כח, ט' – י').

בניגוד לתיאור הקרבן המפורט במדבר חב: "זו וּבַחֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן, בְּאַרְבַּעַת עֶשְׂרֵי יוֹם--לַחֲדָשׁ: פֶּסַח, לַיהוָה. יז וּבַחֲמִשָּׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֲדָשׁ הַזֶּה, חָג: שִׁבְעַת יָמִים, מִצּוֹת יֵאָכֵל. יח בְּיֹמֵי הָרֵאשׁוֹן, מִקְרָא-קֳדָשׁ: כָּל-מִלְאכַת עֲבָדָה, לֹא תַעֲשׂוּ. יט וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה עֹלָה לַיהוָה, פָּרִים בְּנֵי-בָקָר שְׁנַיִם וְאֵיל אֶחָד; וְשִׁבְעָה כִבְשִׂים בְּנֵי שָׁנָה, תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם. כ ומִנְחָתָם--סֶלֶת, בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן: שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים לָפָר, וּשְׁנֵי עֶשְׂרִים לְאֵיל--תַעֲשׂוּ. כא עֶשְׂרֹן עֶשְׂרֹן, תַעֲשֶׂה, לַפָּכֶשׁ, הָאֶחָד--לְשִׁבְעַת, הַכִּבְשִׂים. כב וּשְׁעִיר חַטָּאת, אֶחָד, לְכַפֵּר, עֲלֵיכֶם.

ג. ארגון הזמן – דבר אל בני ישראל

ברית ושיתוף בין אלוהים לאדם מתבטאות בפרשתנו גם סביב הבניית הזמן. על העם מוטלת אחריות לארגון הזמן וליצירת האבחנות בין זמנים שונים. כך, ובאופן לא מפתיע, כמו לגבי המנורה ולחם הפנים, גם הפרק העוסק בארגון הזמן ממוען כולו אל העם:

ויקרא כג, א' – ג'

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְתוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לֵה' כָּל מוֹשְׁבֵיתֵכֶם:

אף שעבודת הכהנים כמובן מרכזית במקדש במועדים השונים, הרי שהפרק שבפרשתנו מעמעם עבודה זו, ומדגיש את מקומו של העם, מקומה של הקהילה, מקומם של הפרטים המרכיבים את הציבור, בשימור וביצירת זמנים שונים. הפרק עוסק בעיקר במעשייהם של מי שאינם כהנים במסגרת מערך הזמן, וכך נבנית אחריותם של האנשים המרכיבים את העם למועדים השונים. כפי שעולה למשל כבר בדיון בשבת: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ... כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ" (ויקרא כג, ב) השבת מתעצבת לא באמצעות קרבן זה או אחר אלא על ידי עשייה, במקרה זה חוסר עשייה, אנושית. וכך גם החגים האחרים המתוארים בפרק, שם מוזכרים קרבנות אולם נושא הפרק הוא הפעילות האנושית הרחבה, החוץ מקדשית, המעצבת את הזמן. למשל בפסח:

ויקרא כג, ה' – ח'

"בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרֵבִים פֶּסַח לֵה': וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמִּצּוֹת לֵה' שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ: יוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָתָּ עֹבְדָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהַקִּרְבָּתִם אִשָּׁה לֵה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלָאכָתָּ עֹבְדָה לֹא תַעֲשׂוּ."

אם כן, האחריות לשמירה על המרחב הציבורי, על ממדיו השונים, כולל הזמן, אינה נחלתו הבלעדית של הכהן ואינה נתונה בידיה של ההנהגה בלבד. פרשתנו מהווה דוגמה להבנייה של מרחב ציבורי בו פעילים לא רק המנהיגים אלא גם העם, מרחב ציבורי בו תלויה ההנהגה בעם – לשם אוכל ואור, ואף לשם ארגון הזמן. כך נוצרת בו הדדיות, שיתוף ואף ברית, בין מנהיגים לבין מונהגים וכך גם בינם ובין אלוהיהם. ולוואי ונזכה גם אנו לשיתוף וברית בינינו ובין שליחי הציבור שלנו.